

DE WERVEN BUITEN HET DORP HOOGEVEEN IN HET HOLLANDSE VELD

©Albert Metselaar, 2016 albertmetselaar@home.nl

De langshelling van Smit in Giethoorn, op een oude opname. Een punter, een houten bok, een schuur voor materiaal en gereedschap, en de scheepstimmerman was in staat nieuwe kleine schepen te bouwen, en bestaande te repareren. Zo lag er ook een werf bij in het Vierkante Blok, in de velden.

Voor de Hoogevener uit de 21^e eeuw is het Haagje een onlosmakelijk deel van de hoofdplaats Hoogeveen. Het ligt zelfs niet in een buitenwijk, maar hooguit op de rand van het centrum. In de 18^e eeuw keek men daar heel anders tegenaan. Het Hollandsche Veld begon waar het dorp ophield. Buiten het dorp lagen drie scheepswerven, die van Thalen, Winkel en Kuiper. De trommelslager kwam niet verder dan die van Kuiper. We concentreren ons hier op deze werven.

4.

DE HELLING VAN THIJS JANNES THALEN

Wat we nu kennen als het Hollandscheveldse Opgaande, was voor de Hollandse Compagnie het Vierkante Blok. De naam heeft dit blok gekregen, omdat op de te-kentafel, bij de verdeling van het veen hier een vierkant blok veen lag. Het blok

werd doorsneden met wijken, die weer werden verdeeld over individuele participanten, op hun beurt weer deel van kleinere compagnieën. Op de westkant van de 2^e Wijk van het Vierkante Blok, op de zuidkant van het opgaande, woonde Thijs Jannes Thalen. Zijn pand werd in 1756 omschreven als: 4 gebint, wijdt 18 ½ voet. Een pand met een lengte van 3 vak, tussen de 4 gebinten, is 9 meter tussen de gebinten en dan nog een lager stukje achteraan. Een meter of 10, 11. Dat betekende doorgaans: woonkeuken, hooivak en koestal, maar in dit geval mogelijk ook een werkplaats. In 1754 had hij volgens het haardstedenregister een praam. Hij was schipper en vervener. Over de periode 1766-1799 was hij medeparticipant, eigenaar van 25 morgen of meer, in de De Vriese Compagnie.

Thijs Jannes Thalen werd hier voor het eerst genoemd in het haardstedenregister van 1751. Hij was toen al 30 jaar oud, gedoopt op 3 augustus 1721 als zoon van Jans Thalen en Marchjen Johannes, vader van 3 kinderen, maar die zijn zeer waarschijnlijk ook alle drie jong overleden. In de namenrij van de daarna gedoopte kinderen vinden we dezelfde voornamen terug. Het ligt niet voor de hand dat hij tijdens zijn bestaan als praambezitter in het Hollandscheveld nog ergens als scheepstimmermansknecht aan het werk was. De vraag hoe hij het vak leerde, wordt min of meer beantwoord door de haardstedenregisters. In 1746 werd Thijs genoemd als 8^e hoofdbewoner van de oostkant van de huidige Hoofdstraat, geteld vanaf het Kruis. Hij lijkt er tussen geschreven te zijn, toen het register al klaar was. Omdat hij maar 2 gulden hoefde te betalen, weten we dat hij toen geen praam had. Hij was ergens voor iemand aan het werk. 1747: zelfde situatie. Uit 1748 is er geen register. In 1749 woont hij nog op dezelfde plek, maar inmiddels betaalt hij 4 gulden, wat betekent dat hij al meer gegoed is, een praam bezit, of als vakman op niveau is gekomen. Na enige jaren is het gezin verhuisd. In 1750 woonde Thijs Jannes Thalen naast Jan Thijs Steenberg, de scheepstimmerman 'op Slood'. Zo lijkt ook meteen de vraag beantwoord te zijn voor wie Thijs werkte en bij wie hij het vak leerde. Thijs Jannes Thalen heeft blijkbaar als scheepstimmermansknecht gewerkt bij Jan Thijs Steenberg, in de tijd dat hij ook met de afvarende vloten als schipper meever. Daar vulde je de maand niet mee, zogezegd, maar wel met het extra werk op de werf. Toen hij in 1751 aan het Hollandscheveldse Opgaande kwam wonen, was hij volleerd, en stichtte daar een eigen werf, naast een boerenbedrijfje, met nog altijd schipperij erbij, en vervening als uitbreiding.

Het pand stond waar we nu Hollandscheveldse Opgaande no. 8 vinden. Daar werd Thijs Jannes Thalen in 1764 vermeld als scheepstimmerman. Hij kan het nog jaren nadien zijn geweest, het ligt voor de hand, maar de haardstedenregisters zijn niet altijd zo uitgebreid. Tegenover hem woonde Egbert Snippe, scheepstimmermansknecht. Die zal op Thijs' helling hebben gewerkt, want andere hellingen waren er niet, zo diep in de velden. Waarschijnlijk was de werf voor Thijs nevenbedrijf. In 1798 werd hij in een bevolkingsregister opgenomen als 'veneboer'. Wanneer de positie als scheepstimmerman de hoofdzaak was geweest, dan was dat vermeld, eventueel met de aanduiding 'oud-' ervoor. Zijn bedrijvigheid heeft er in ieder geval voor gezorgd dat hij op een bedrijventerrein in het huidige dorp Hollandscheveld een straatnaam heeft gekregen: Thijs Thalenstraat. Hoe groot die bedrijvigheid ooit

is geweest, dat weten we niet. Of hij ook nieuwe pramen en brandschuiten heeft gebouwd, of dat hij zich toe heeft gelegd op de reparaties daarvan, ook dat is onbekend. Maar dat geldt ook voor andere werven in het 18^e eeuwse Hoogeveen.

De werf aan het Hollandscheveldse Opgaande, relatief diep in de velden, was daar in een periode dat dit deel van het Hollandscheveld een centrale functie begon te krijgen, op meerder gebied. In het Vierkante Blok woonden meer medeparticipanten. De invloed van de veldelingen was dan ook groeiende. Op de 4^e Wijk woonde meester Pieter Jans Steen, onderwijzer aan een buurtschool en officieel aangesteld oefenaar en catecheet van de toenmalige Gereformeerde Kerk van Hoogeveen, de Grote Kerk. Men dacht serieus na over kerkstichting in dit deel van de velden. De economische crisissen van de 2^e helft van de 18^e eeuw hebben de zaak afgeremd. In de Franse Tijd was decentrale ontwikkeling uitgesloten. Hendrik Thijs Thalen, de zoon van Thijs, was toen een van de leidende stemmen van de Oranjegezinden.

Zijn vader had ook al eens problemen met hoe de toenmalige overheid het gezag uitoefende. Op de volksvergadering van 2 februari 1763 bij de Hollandse brug bij het Kruis, sprak hij over schulte Ernst Beuker. Wat er werd gezegd door hem en Willem Tijmoy, met wie hij aan de praat was, dat weten we niet, maar schulte Beuker nam het hen erg kwalijk en stuurde de pander (gerechtelijke bode) er op af. Het zou zijn gegaan om kwaadaardige lastering en leugens, tot nadeel van de schulte, die ze daar uitbraakten, waardoor Beuker bij de gemeente verdacht werd gemaakt. Slechte en schelmachtige dingen hadden ze verteld, en op die wijze zou Beuker omgaan met de belangen van het kerspel. Beuker voelde zich beledigd in zijn eer en goede naam. De pander moest op 3 februari 1763 aan Thijs Jannes Thalen duidelijk maken dat hij deze uitingen gerechtelijk staande moest zien te houden, maar als er berouw over was, en hij bekende het door onvoorzichtigheid zonder kwade opzet gedaan te hebben, omdat hij niet meer wist dan eervolle en goede dingen van de schulte, dan zou de schulte het hem vergeven. Hield hij zijn woorden stand, dan zou hij gerechtelijk vervolgd worden. Dat zo hem in het vervolg de lust wel ontnemen om zich nog eens van dergelijke vuile lastering te bedienen. Na het bezoek van pander R.H.Kuyper aan Thijs Jannes Thalen en Willem Tijmens Moij, rapporteerde deze dat de mannen niets anders wisten van schulte Ernst Beuker *'als eer en deugd'* Waar rook is, is vuur?

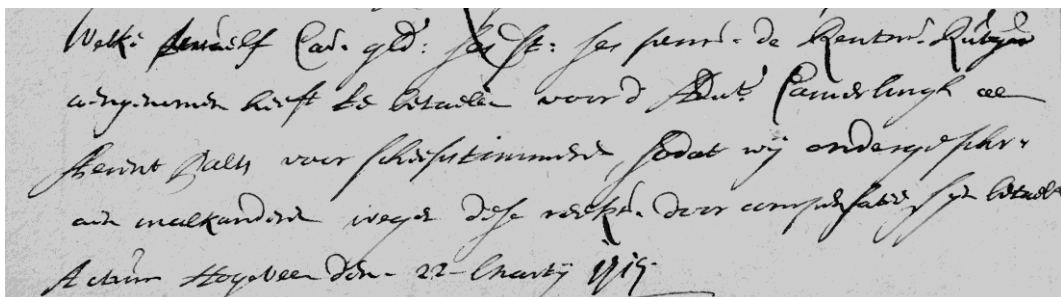
5.

DE HELLING VAN STEENBERGEN EN PALS

Brouwer Albert Steenberg van Zuidwolde was een ondernemend man. Op het Hoogeveen was hij eigenaar van twee molens, enkele woningen, en een werf. De werd beheerd door Arent Pals. De plaats van de werf, en het moment dat deze in gebruik genomen zal zijn, laat zich bepalen door de haardstedenregisters van Hoogeveen. We vinden Arent Pals vermeld in het Hollandse Rot, op de noordkant van het Haagje. Als we de bewoners van dit pand volgen tot de Franse tijd, en in

1807 het register van grond- en huizenbezit raadplegen, vinden we ook de exacte plaats van deze werf. Hij lag op de oostkant van de 5^e Wijk. Geen twijfel mogelijk. Op de 6^e Wijk werd geen werf genoemd. Bij de werf hoorden enkele stukken groenland en twee huizen en hoven, samen de hele oostkant van die wijk. De werf lag aan die Vijfde Wijk zelf, er was dus geen aparte kolk vanuit het Haagje gegraven. De Hoofdstraat gold als 1^e Wijk. We vinden de bewoner van het huis bij de werf voor het eerst vermeld in het haardstedenregister van 1712. Schulte Abraham de Vriese en de volmachten rondde het register af op 18 en 21 mei van dat jaar. Dit kan dan ook gelden als de oudste vermelding van deze werf. De grond viel onder de bezittingen van de De Vriese Compagnie, zodat Arent Pals erfpacht verschuldigd was aan Abraham de Vriese. Verder weten we er maar erg weinig van.

Nu kunnen we er wel gemakshalve van uitgaan dat een scheepstimmerman alle jaren dat we hem in het haardstedenregister vinden ook een werf had, maar dat is dan wel een beetje nattevingerwerk. Dat we dit bij Arent Pals toch toen, dat kunnen we doen, omdat hij al vrij snel naar voren kwam in rekeningen. Rentmeester Rutger Oldewortel voerde enige jaren het financiële beheer voor de kerkengoederen van Hoogeveen. Op 22 maart 1717 gaf hij aan wat hij in die functie had ontvangen en betaald. Het was een serie opmerkingen, waarin we vooral informatie krijgen over het veen van de Kerkenkavel. Op de lijst vinden we ook een bedrag van f 12,6,12 "Welke twaalf carolus gulden zes stuivers zes penningen de rentmeester Rutger aangenomen heeft te betalen voor de advocaat Camerlingh aan Arent Pals voor scheepstimmeren...." Wanneer dat bedrag is betaald, dat is niet duidelijk. Het was in ieder geval voor de 22^e maart 1717. Deze rekeningen, bewaard in het archief van de Compagnie van 5000 Morgen tussen tal van stukken rondom kerk en Kerkenkavel, liepen soms over meerdere jaren. Hoe dan ook, we hebben hier een hard bewijs dat Arent Pals al actief was als scheepstimmerman voor 22 maart 1717. Dat maakt de aanname gerechtvaardigd dat hij zijn werf had vanaf het moment dat hij in het haardstedenregister werd vermeld, vanaf 1712.

Welke twaalf carolus gulden zes stuivers zes penningen de rentmeester Rutger aangenomen heeft te betalen voor de advocaat Camerlingh aan Arent Pals voor scheepstimmeren. Dat wij ondertekenen en in elkander wederzide verclaren. Dier compagne van de Vriese
 Actum Hoogeveen den 22 maart 1717

We hebben enkel wat persoonlijke informatie van de scheepstimmerman zelf. Arent Pals was in februari 1735 49 jaar oud, zei hij bij een getuigenverhoor. Hij was aanvankelijk getrouwd met Derkje Oldewortel, de dochter van rentmeester Oldewortel. We kennen van hen vier kinderen: Jan (gedoopt 17 juli 1712), Lammigien Ijbing (gedoopt 4 november 1714) Jan (gedoopt 22 mei 1718) en Janna (gedoopt 29

oktober 1719). Derkje overleed. Arent hertrouwde met Aaltien Wolters Kamming of Kampman. Tussentijds zal er ook een staat en inventaris zijn opge-maakt, waarin alle bezittingen werden beschreven, maar de stukken van de toenmalige schulte zijn helaas niet bewaard gebleven. Uit zijn tweede huwelijk had hij ook kinderen: Femmichje (gedoopt 7 mei 1730), Wolter (gedoopt 14 april 1737) en Arent (gedoopt 21 augustus 1740). Op 5 maart 1756 werd in Hoogeveen Hillegjen Arents Pals begraven. Ze was ook een dochter van Arent, maar we weten niet uit welk huwelijk.

Arent Pals of Palts leefde nog in 1739. Hij had nog f 50,- aan schulden bij de eigenaar van de werf. Bij het opmaken van het haardstedenregister van 1740 was hij overleden. Zijn werf was toen al verkocht. Zijn weduwe was verhuisd. Ze werd vermeld net na scheepstimmerman Didelof ten Heuvel. Ze heeft er nog samen met Arent gewoond. Dat weten we, omdat weduwe Aaltien Wolters Kampman ook hertrouwde. Op 4 augustus 1741 werd staat en inventaris opgemaakt van de bezittingen van Arent Palts en Aaltje Kampman. Hoofdmomber over de drie onmondige kinderen werd Jan Jans Palts. Medemombers werden Hendrik Jans Prikke, Hendrik Kampman en Jan Kampman. Aan vaste goederen werd opgegeven: *'Huis en hof bij de Tweede Wijk in 't Haagje'*. Onder de tilbare goederen vinden we, los van het huisraad en beddegoed, een koe, een boekenkastje, een testamentje, spullen om te melken en de melk te verwerken, gereedschap voor landarbeid en het oogsten van boekweit. Er was namelijk ook nog 24 maat akker bezaaid boekweitenland en nog negen akker op de garve. Er was nog een schuld aan Hendrik Harms Beuker van f 105,- en een kleinere schuld van f 50,- aan Jan Canman. Er werd geen helling genoemd. Arent Palts is geen nieuwe werf begonnen. Didelof ten Heuvel woonde net aan het water van die 2^e Wijk. Als Arent daar net na werd genoemd, dan verwijzen de haardstedenregisters naar een pand op de oostkant van de 2^e Wijk, tegen de westkant van de 3^e Wijk aan. Niet direct aan het water van die 2^e Wijk zelf. Koert Alberts Winkel had nog kleine kinderen. Mogelijk bleef Arent Palts gewoon doorwerken op de werf, maar dan met Koert Alberts Winkel als eigenaar en meewerkende baas. Dat zou dan meteen twee klantenkringen ineen voegen.

DE OVERGANG VAN SCHEEPSTIMMERMAN NAAR VERVENER

Als in 1739 na het overlijden van de brouwer Albert Steenberghe financieel orde op zaken wordt gesteld, verkopen de mombers over de minderjarige Roelof de helling van Arent Palts in het Haagje. In de registers van de schulte van Hoogeveen vinden we de notitie terug: *"De helling van Pals aan Koert Alberts verkocht, zoals in de opslag gekocht was, bedraagt buiten de rente f 884,2,0"*. Koert Alberts Winkel en zijn gezin zijn vervolgens vertrokken naar het Haagje.

Op 21 januari 1749 verkocht Abraham Wilhelm Calkoen aan Jacob Koster en Koert Alberts Winkel een kavel veen en ondergrond, ter grootte van 101 morgen en 534 roeden, gelegen in het Hollandsche Veld. Het was de tweede wijk van Warmonds Grote Blok, de huidige Schutswijk, voor zover het veen nog niet verkocht was aan Paul Arents en Albert Arents. Er hoorde ook nog grondgeld (erfpachtsgeld) bij van

de grond van Pieter Slot, Jan Slot, Melis Gijben en van de bovenhuizen van Coert Cattouw en de weduwe van Hendrik Alberts, plus nog aandelen in ongedeelde ondergronden. Koert had een weg ingeslagen als koopman en groot vervener. Er zou nog meer veen volgen. Op 27 november 1751 werd staat en inventaris opge- maakt van al Koerts bezittingen, in verband met een tweede huwelijk. Op de lijst vinden we vermeld: *“Huis en Hellingen met de toebehoren, drie stukken groenland gelegen op de westkant van de 9^e wijk (waarde f 1300,-,-). De achterste woning met de halve grond van de Borgemeesterswijk op de Zuidwoldinger Sloot (waarde f 350,-,-). Een huis met de ondergrond en veen daar achter op de noordkant van de tweede wijk in Warmonds Grote Blok (waarde f 1400,-,-). Een halve wijk veen op De Vriesen Oostopgaande met den ankele van dien (waarde f 800,-,-). Een halve wijk veen ten oosten de Rieg, zijnde de eerste wijk, de noordkant van Van Zwijtens Tweede Blok, met den ankele van dien (waarde f 1000,-,-). Item de vierde halve wijk de noordkant in voorzeide blok met den ankele van dien (waarde f 1500,-,-).”*

*De Hellinge van pals an koert
alberts heeft soo als in opflag
gecoft was bedraagt pinter
de rente. - - - - - / 1734-20*

De verkoop van de helling van Steenberg en Pals, uit 1739.

De totale waarde van dit onroerend goed was f 6350,-,-. Daar stonden nog flink wat schulden tegenover, onder meer voor het gekochte veen. Koert zal doorgroeien tot hoofdparticipant, en zelfs nog formeel een van de Heren van Ruinen worden, als hij die Heerlijkheid met derden heeft opgekocht, maar ook een flinke financiële crisis meemaken. Wat voor ons hier van belang is, is dat het maar de vraag is of hij zelf nog op zijn werf in het Haagje aan het werk was. Er was zoveel te doen, dat hij het in die dagen al over gelaten zal hebben aan zijn zonen, al bleef hij zelf eigenaar. Wat uit de staat en inventaris ook nog van belang is, is de pramenvloot. Koert had zoveel mensen voor zich aan het werk, dat hij maar liefst elf pramen varende had. Ook had hij nog een brandschuit en twee oude punters. Die pramen waren ook al oud, vandaar dat we kunnen uitgaan van pramen voor eigen gebruik, en geen nieuwe pramen die nog verkocht moesten worden. Ook dit is een deel van het antwoord op de vraag hoe schippers aan pramen kwamen. Ook in de 18^e eeuw was er nog een flinke vloot van eigen pramen van de grote verveners, waar zetschippers op voeren, die niet als zodanig in het haardstedenregister stonden vermeld, maar wel degelijk werkzaam waren als schipper. Koert Alberts Winkel had op zijn elf pramen nog f 450,-,- aan schulden uitstaan. We lazen op de staat en inventaris ‘hellingen’,

meervoud. Koert was in 1751 nog steeds eigenaar van beide hellingen. Het pand bij zijn helling in het Haagje werd in 1756 als volgt omschreven:

Koert Alberts Winkel. Bemuurd 4 ½ vak en twee gebinten over 23 voet wijd.

Het laatste betrof een traditioneel gebouwd deel van het pand. Doorgaans stonden de gebinten 3 meter uit elkaar. Als het traditionele gedeelte aangebouwd was aan het stenen gedeelte, kan het een uitbouw zijn geweest van 6 meter lang. Koestal of werkplaats? Een bemuurd vak, opgebouwd uit steen, had een lengte van ongeveer 2,4 meter. Het bemuurde gedeelte van het pand was ongeveer 10,8 meter lang.

Het moment dat Koert Winkel stopte op de werf, laat zich door de haardstedenregisters aardig bepalen. In 1761 woonde hij nog bij deze helling. In 1762 niet meer. Hij werd in 1762 direct na de jurist Doctor H.J.Calkoen vermeld. Deze woonde op de hoek van het Haagje en de huidige Hoofdstraat. Koert Winkel woonde in het pand dat ooit was gebouwd door schulte Camerlingh, het eerste pand op de noordzijde van het Haagje. Ook de jaren daarop vinden hem in dit pand. Op hoge ouderdom werd hij bewoner van een van de panden op de andere hoek van het Kruis, hoek Alteveerstraat-Schutstraat. Zijn werkzame leven als ondernemer verdient een eigen publicatie. Het valt buiten dit onderzoek.

DE WERF ONDER LEIDING VAN HARM KLUNDER EN DE BROERS WINKEL

Bij de helling woonde in 1762 Harm Jans Hartman Klunder. Ook wel kortweg Harm Klunder, maar ook Harm Arents Hartman genoemd. Zijn vader was Arent Jans Hartman, zijn moeder Margien Harms Klunder. Als ze je dan vernoemen naar de grootvader van moederszijde, met de achternaam erbij, dan krijg je zo'n opvallende naam. Harm en Jacoba hadden vier kinderen, waarvan we de volgende dopen kennen: Margjen (3 juni 1764), Arent (14 september 1766), Harm (16 maart 1768) en Jan (4 juli 1770). Margjen stierf al na anderhalve maand. Ze werd 15 juli 1764 begraven. Harm Klunder werd 20 november 1770 begraven. Op 23 maart 1775 werden er mombers aangesteld over de minderjarige kinderen van wijlen Harm Arents Hartman en Jacoba Wesselink. Hoofdmomber werd Jan Arents Hartman. Medemombers werden Christiaan Jans Hartman, Harm Wesseling en Jan Mensinck. Er is geen staat en inventaris. Die is niet gemaakt, omdat duidelijk was dat er meer schulden waren dan bezittingen. We hadden er ook weinig in gevonden over de werf, want Harms weduwe heeft die niet voortgezet. Harm woonde er al niet meer toen hij overleed.

Zo rond 1762 is Beertje ten Heuvel, dochter van scheepstimmerman Didelof ten Heuvel, getrouwd met Arent Koerts Winkel (1738-1814) een zoon van Koert Alberts Winkel. Vandaar de gedachtenspinsels over het melkmeisje. Aanvankelijk woonden ze op de noordkant van het Haagje, meer naar het Kruis toe. Daar werd hij in 1764 aangeduid als scheepstimmermansknecht. In 1768 werd hij genoemd bij de werf van Harm Arents Klunder, net als zijn broer Roelof Koerts Winkel. De werd die zijn vader in 1739 had gekocht, en die voordien beheerd werd door Arend Pals. In 1769

zien we zelfs drie broers op die plaats vermeld. Arend, Gerrit en Roelof. Harm Arents Klunder werd niet meer vermeld. Hij moet in de loop van 1768 of begin 1769 van de werf vertrokken zijn. Ook in 1770 werden op deze werf de drie broers vermeld. In 1772 was Arend verhuisd. Hij had de werf van wijlen zijn schoonvader Diddelhof ten Heuvel overgenomen. Ook Gerrit woonde in 1772 niet meer op deze werf. Alleen Roelof Koerts Winkel werd hier in 1772 nog genoemd.

DE WERF VAN ANNE HUIDEKOPER EN – OPNIEUW – KOERT WINKEL

Op 5 juni 1780 diende voor de Etstoel een proces over het recht van overpad. Daaruit weten we dat Hendrik Harms Beuker en zijn vrouw Aaltje van Rossen sinds 1728 gebruik hadden gemaakt van overpad over de werf, om bij het weiland en de koeien ten noorden daarvan te komen. Ze spraken van 'de melkweg'. Zo weten we ook dat tussen de werf en het weiland een hek en een schutting of vredeing stond. Wat nog belangrijker is: daaruit wordt ook duidelijk dat Anne Huidekoper in 1780 eigenaar was van het huis en de helling van Koert Alberts Winkel. De plaats ervan wordt benoemd: op de oostkant van de 5^e Wijk van het Hollandse Opgaande. In de dagen dat Koert Winkel eigenaar was van de werf, was 'de melkweg' nooit een probleem geweest. Wat ook in de tekst van het proces werd opgemerkt, is dat Koert Alberts Winkel de werf geen 30 achtereenvolgende jaren had bezeten. Dat was van belang voor sommige rechten. Voor ons is uit de tekst van het proces tevens van belang dat Koert Alberts Winkel de helling had verkocht, en dat de vrouw van die nieuwe eigenaar nog leefde in 1780, maar een ander was dan Anne Huidekoper. Alles zo op een rijtje zettend, kunnen we concluderen dat Harm Arent Jans Klunder de werf had gekocht, en dat deze vervolgens in handen kwam van Anne Huidekoper. Maar dan kunnen we ook concluderen dat Anne Huidekoper de zonen van Koert Winkel op de werf aan het werk had als scheepstimmerlieden.

Tijdens het proces voor de Etstoel is sprake van Stoffer Jans, die we in de haardstedenregisters van 1778 en 1779 als bewoner van het huis op de werf vermeld vinden. In 1780 woont hij er al niet meer. Dan wordt Berend Winkel genoemd. Hij betaalde het volle bedrag van 4 gulden. Volgens de genealogieën van de familie Winkel zou Koert Alberts Winkel een zoontje Berend hebben gehad, dat maar een jaar oud werd. Blijkbaar was er ook nog een tweede zoon Berend, actief als scheepstimmerman. Het kind kan geboren zijn tussen het eerste en het tweede kind in, waar een 'gat' zit van bijna 5 jaar, tussen 1752 en 1757, in de bekende kinderrij.

Daarna is er enige jaren geen scheepstimmerman vermeld. Of wel, maar we hebben te weinig informatie over hem te identificeren. Er bleef een werf. De timmerman kan een van de scheepstimmerlieden zijn geweest die elders in het dorp woonde. Dat kan dus ook een zoon van Koert zijn geweest, we weten het niet. We komen nu ook even terug op de aankoop van een werf, zoals deze in 1787 is vastgelegd, toen de 40^e penning voldaan moest worden. We vinden namelijk in de registratie van de 30^e en de 40^e penning vermeld dat op de rekendag van 13 februari 1787 de 40^e penning (belasting) betaald werd over de overdracht van een huis, hof en helling. Het gereedschap viel buiten de belastingplicht. Koert Alberts

Winkel kocht zijn eigen oude werf terug, van Anne Huidekoper. Het jaartal is dat van de verrekening van de belasting over de verkoopprijs. De verkoop zelf kan tot enkele jaren eerder zijn geweest. In 1784 stond in het haardstedenregister een rijtje stippeltjes, op de plaats waar de scheepstimmerman vermeld zou worden. Alsof er sprake was van een leeg huis. In 1785 is Jan Koerts Winkel er nog achteraf tussen geschreven. In 1786 noemt men de bewoner 'Jan Schippers Winkel'. Dit waren één en dezelfde persoon.

Jan Schippers Winkel (1762-1844) werd de nieuwe scheepstimmerman op de werf op de 5e Wijk op de noordkant van het Haagje. Hij trouwde ergens in de periode 1785-1787 met Anna Arends van Oosten, dochter van Arent Reinders van Oosten, een zakenpartner van zijn vader Koert. In 1787 stond Jan Schippers Winkel werd hier ook in 1794 en 1804 als scheepstimmerman wordt genoemd. In het grond- en huizenregister van 1807 vinden we Jan Schippers Winkel eigenaar van de hele oostkant van de 5^e Wijk van het Haagje, met daarop vier stukken groenland, twee huizen en hoven en een werf. Het verzameld overzicht van al zijn bezittingen, in het register van onroerend goed uit 1808, meldt de bezittingen op de oostkant van de 5^e wijk, en geeft aan dat het ging om een totaal van 3 1/6 morgen in eigen gebruik, en 1 2/3^e morgen als zijnde in gebruik door de bewoner van huis no. 93, ernaast. Die had ook groenland en zaailand, gehuurd van Jan Schippers Winkel. Het ging toentertijd om de arbeider Joseph Harms, vader van 1 inwonend kind. Dan was er ook nog een stuk heideveld op de oostkant van die wijk, groot 1 5/6 morgen. De wijk werd ook wel Jan Schipperswijk genoemd. Buiten deze oostkant van de 5e wijk in het Haagje om, had Jan enkel nog op één plek andere bezittingen liggen. Op de noordkant van de Schutswijk lagen twee klinken veen, zonder ondergrond. Jan Schippers Winkel is al met al in hoofdzaak scheepstimmerman geweest, met een beetje veenderij erbij als nevenbedrijf. Hij was zijn vader opgevolgd in het timmerwerk, maar niet als de grote vervener, en niet als een van de bestuurders van welke compagnie dan ook. Daar is niets mis mee, als een zoon niet de invloed van de vader heeft. Ieder kan op zijn eigen wijze zijn leven invullen. Het geeft wel aan dat het niet vanzelfsprekend was, dat een ontwikkeling stand zou houden of door zou gaan in een volgende generatie.

Het woning- en grondregister van 1807 geeft een mooi overzicht over alle stukken grond en alle woningen van dat jaar. Zo weten we dat in 1807 de woningen en de werf van Jan Schippers Winkel de laatste bebouwing was, op de noordkant van het Haagje, gerekend vanaf het Kruis. Op de 6^e Wijk in het Haagje lag geen enkel bezit van de Winkels. Volgens het kadaster van 1832 lag daar een werf van Jan Uiterwijk Winkel, weer een andere zoon van Koert Alberts Winkel. Deze was hier nog niet woonachtig in het laatste haardstedenregister, dat van 1810, en woonde hier al wel in 1822, volgens een bewonerslijst van dat jaar, op no. 85/68. Koert Uiterwijk Winkel woonde op 86/69, ernaast. Hij was een zoon van Jan Uiterwijk Winkel. De dubbele nummers duiden op een nieuwe nummering, met daarachter de oude nummering van de huizen. Koert Uiterwijk Winkel woonde aanvankelijk aan de Mo-lendijk. Aan de hand van de geboorteakten van zijn kinderen kunnen we hem volgen. Op 8 oktober 1820 woonde hij al wel in het Haagje, maar meer vooraan. Op 10 decem-

ber 1822 woonde hij op A 69. Bij de nieuwe werf op de 6^e Wijk. Als scheepstimmerman, zeggen de geboorteakten. De grond waarop de huizen bij de werf werden gebouwd, was in 1807 van de weduwe van Geert Bakker. De familie Bakker verkocht in 1818 onroerend goed aan Jan Uiterwijk Winkel. Dat is de enige akte waarin zowel de Bakkers als Jan Uiterwijk Winkel voorkomen, in de notariële archieven, rondom die jaren. In zijn notariële notities tekende notaris Meijer op dat Jan Geerts Bakker voor f 2090,- landerijen te Hoogeveen verkocht aan Jan Uiterwijk Winkel, Harm Berends Bakker en Hendrik Jan Carsten. Zo komen we dus met een overdracht en het verhuizen van een scheepstimmerman, de zoon van de eigenaar van de werf op de Vijfde Wijk, uit bij het begin van de werf op de 6^e wijk. Deze werf ligt verder buiten dit onderzoek. Hij wordt behandeld in een ander hoofdstuk. De gegevens zijn toch geordend, omdat ten onrechte de werf uit de 18^e eeuws van Koert Alberts Winkel op deze plaats wordt gesitueerd, op de Zesde Wijk.

In de oudste gegevens van kadaster zien we in 1832 de werf op de Vijfde Wijk vermeld als eigendom van de weduwe van Johannes Engelenburg, uit Meppel. We vinden de 5^e Wijk waar we de K. de Raadstraat uitkomt op het Haagje. Het pand bij de werf stond op de plaats van Haagje 163. De werf lag er direct achter, aan de wijk. Via de helling gleden de schepen hier in deze wijk. Daar begon ooit Arent Pals met een werf, eigendom van Albert Steenbergen. Daar werkten Koert Winkel en zijn zonen.

Een blik in het register van onroerende goederen van 1807. De werf van de familie Winkel wordt in publicaties consequent foutief op de 6^e wijk geplaatst, terwijl het register toch echt spreekt van de 5^e wijk. Waarschijnlijk zijn al die publicaties terug te voeren op de fout die ingeslopen is in de publicatie van H. Oelen in 1991, die zich niet met bronnenonderzoek heeft bezig gehouden.

96	5 Wijk west kaid van.	
97	400 Luiden aan.	
	2 Stukken groenland	Mr. A. Steenbergen
	5 Stuk groenland	C. E. Karsten Senior.
	1 Stuk groenland	Arend van der Veen.
	5 Wijk oostkand van	
	4 Noorden aan	
	4 Stukken Groenland	Jan Schippers Winkel.
92	Huis en Hof en Wierf	Jan Schippers Winkel.
93	Huis en Hof	Jan Schippers Winkel.
	6 Wijk west kand van	
	4 Luiden aan.	
	3 Stukken Groenland	Wd. Geerd Bakker.
	6 Wijk oost kand van	
	Noorden aan.	
	5 Stuk groenland	Arend van der Veen.
	2 Stukken groenland	Wolter Jans Bakker.
	1 Stuk Groenland	M. A. Van Spaal of
	7 Wijk west kand	Dogeten J. B. van Kerkhove
	Van Zuiden aan.	
	1 Stuk Groenland	Andrias Hofman.
	1 Stuk groenland	Jan Beertens Bakker.
	2 Stukken groenland	Hendrik Jans Smith.
	7 Wijk oost kand van	

6.

HELLING EN VEENDERIJ VAN EVERT EN WILLEM KUIPER

In het haardstedenregister van 1747 vinden we in het Haagje nog geen Evert Willems Kuiper. Dat van 1748 is er niet meer. In het register van 1749 vinden we hem al wel vermeld. Zijn helling is gebouwd in de loop van 1747 of in 1748. De grond viel onder dat deel van Hoogetveen dat oorspronkelijk was toebedeeld aan de Hollandsche Compagnie, net als de rest van het Haagje. Everts grond was bij een herverdeling doorgestaan naar Warmonts Compagnie. De grond werd eigendom van de familie Carsten. Door een erfenis ging het door naar Everhardina Sophia Carsten (1719-1775), getrouwd met Hendrik Albrinck (1703-1757). Als weduwe was de 'juffer', zoals de weduwe werd genoemd, woonachtig in Emmen. Op 28 maart 1775 werden alle bezittingen van de overleden weduwe geïnventariseerd, en ingeschreven in het register van schulte L. Willinge van Emmen. Aanvullend kwam nog een rekening van de mombers, voogden, van de nog minderjarige kinderen. Daarin vinden we de volgende notitie: *"1777 10 januari: van Evert Willems Kuiper hond- en grond- en meetgeld f 7,16,0"*. Zo viel de herkomst van de grond te achterhalen. Formeel viel de grond nog onder de morgentallen van de 'juffer'. Volgens het register van nieuw gebouwde huizen van 1756 had Evert daarop een pand van 9 bemuurde vakken. Dat was een lengte van ongeveer 21,6 meter. Evert was getrouwd met Hendrikje Winters. Hun zoon Willem werd gedoopt op 11 mei 1749. Na Hendrikjes dood hertrouwde Evert met Hillegien van Nuil. Ze lieten dopen: Grietjen (5 mei 1751), Roelofjen (26 november 1752), Willem van Nuil (31 maart 1755), Wessel (6 februari 1757), en Fredrik (11 mei 1761).

Bij het aangaan van zijn tweede huwelijk, werd staat en inventaris opgemaakt van de werf en alles in en rond de woning. Hoofdmomber was de grutter Jan Winters. Hij woonde – afgaand op het haardstedenregister van 1754 – in het 8^e pand vanaf het hoekhuis aan het Kruis, op de oostkant van het Alteveerse Opgaande. Opvallend is dat de staat en inventaris is ingeschreven in de boeken van schulte Cornelis Steenbergen van Zuidwolder-Hoogetveen. Deze woonde toentertijd in wat nu het Schippershuus heet. Everts werf en woning lagen namelijk in Echtens-Hoogetveen. De reden lijkt echter af te lezen uit de verslaglegging zelf. Bij de schulden vinden we: *"Nog aan inventarisante ouders wegens kostgeld f 200,-."* Weduwnaar Evert Willems Kuiper en zijn zoontje Willem waren in de kost bij de ouders van Evert, die in het Wester Rot woonden. Dat was Zuidwolder-Hoogetveen. Vandaar dat het viel onder de schulte van dat rechtsgebied. Vanuit die positie kunnen we echter gewoon meekijken op de werf. We hebben het dan over de 24^e juli 1750. Dat was een jaar en 1 ½ maand na de doop van baby Willem. Blijkbaar was Hendrikje Winters in de kraam overleden, of aan de directe complicaties daarvan. Een jaar en maand rouwen, dat was de standaard. Evert trouwde zo gauw de rouwperiode achter de rug was.

Op 24 juli 1750 bezat Evert Willems Kuiper aan vaste goederen: Huis, helling, kolk met zijn toebehoor van touwen en kettingen, en het land daar het op staande is. De wijk waar de werf aan was is dus verdiept en verbreedt geweest, zodat er een kolk was gevormd. Op de werf stond aan planken 655 voet duims hout en 1 ½ duims hout 1076 voet. Dat was drogende houtvoorraad, om schepen van te repareren en te bouwen. Wat voor hout gebruikte Evert? We zien het aan de bomen die klaar liggen om verwerkt te worden. Er lagen drie eiken bomen. Verder nog wat kromhout, wat 'rommelarij', stukken en brokken. Je gooide niet wat weg, wat misschien nog weer ergens voor kon dienen. Er lag ook nog hout te Pesse, wat Everts eigendom was. Daar had hij nog een boom en twee kleine boompjes vandaan gehaald, die nog niet bij voorgaande waren genoemd. Bij het gereedschap zien we een trekzaag en een kerfzaag genoemd. Er zal meer zijn geweest, dat onder het algemene goed van de werf viel. Op de werf lag nog 1 boom, die half verwerkt was. Half verzaagd, zouden we zeggen. Er werd ook een blaasbalg genoemd. Om het hout te kunnen krommen, werd het aan één kant met een vuur heet gemaakt, en aan de andere kant met water nat gehouden. Daarbij hielp de blaasbalg. Evert werkte aan pramen, maar bevoer zelf een 'hobbel' puntertje. Dat was dus niet zo'n beste meer, maar hij voldeed. Evert deed zoals velen ook aan boekweitteelt. Hij had 11 bonken boekweitland met boekweit erop. Er werd geen veen genoemd, zodat het om huurland ging. In voorraad had hij nog 2 mud boekweit staan, evenals een halve mud zaai-goed. Ze hadden ook een koe gekocht. Een zwarte. Die was toen nog niet betaald. We laten de inventaris van de woning even voor wat hij was. De 1^e september werd er een aanvulling geschreven op de staat en inventaris, met lijfsgoed van de overleden Hendrikje Winters. Daarvan werd het meeste verkocht, op 2 september, bij publieke uitmijning. Daarbij wordt iets ingezet op een (te) hoog bedrag. De pander noemt vervolgens stapsgewijs een lager en lager bedrag, totdat iemand 'mijn' zegt. Dat is dan de koper. Er bleef enig goud- en zilverwerk buiten de verkoop, als aandelen voor de kleine Willem aan zijn moeder.

De rekeningen die nog uitstonden werden niet apart genoemd. Het bleef bij een gezamenlijke post: *"In 't boek van deze en gene somma f 428,6,10"*. Een van zijn schuldenaren van dat moment was mogelijk nog mijn eigen voorvader Albert Arents Metselaar. Toen Albert Arents Metselaar (1706-1772) een paar maanden eerder, op 10 april 1750, zelf staat en inventaris opmaakte, was hij nog f 14,- schuldig aan Evert Kuiper. Hij was dus klant bij Evert. Dat geeft toch een bijzondere band, als je na 265 jaar de wereld van een voorouder in kaart probeert te brengen.

Evert Kuiper werd voor het laatst vermeld in het haardstedenregister van 1780. In dat van 1781 was sprake van zijn weduwe. Evert Kuiper werd begraven op 20 juli 1780. In het begraafboek werd erbij vermeld: 'graf nr. 90'. Dat wijst erop dat hij een graf had in de kerk, niet buiten de kerk, zoals zovelen. Hij moet voor zijn tijd een vrij goed leven hebben gehad. Maar overal zijn de eigen zorgen. In 1783 en de jaren daarop stonden werf en woning op naam van Willem Everts Kuiper (1749-) Willem was getrouwd met Pieterij Jacobs Sempel. Er werden kinderen gedoopt in de periode 1787-1806. De doop van wat zijn opvolger zou worden, was op 24 augustus 1794. Willem Everts Kuiper werd nog als scheepstimmerman vermeld in het uitge-

breide haardstedenregister van 1804. In het register van grond en huizen van enkele jaren later werd bij zijn bezittingen geen werf werd genoemd. Het stond nog wel op zijn naam. In een bij dit register horend bevolkingsregister wordt in pand no. 87 zijn weduwe genoemd. Het register van grond en huizen is deels uit 1806, deels uit 1807. Willem stierf op 3 december 1806, 52 jaar oud, nalatende een vrouw, twee dochters en twee zonen. Hij werd 6 december begraven. De weduwe woonde in 1807 op het terrein van de werf, met in huis vier kinderen en een werkbode. Het was een gedeeld pand, met in het andere huis op no. 88 schipper Jan Jans Kok met vijf kinderen. Een bijbehorend verzamelregister van onroerend goed is afgerond in 1808, maar bevat dus ook informatie uit 1806, gezien de duur van de samenstelling van dit soort registers. Allemaal informatie die er misschien niet toe zou doen, als Willem niet net in die periode overleden was, en als het niet zo was geweest dat dit verzamelregister juist wel weer de werven noemt, uitgaande van een nog levende Willem Everts Kuiper. Werven in meervoud. Willem Everts Kuiper had op het eind van zijn leven twee werven. Over de andere straks meer.

Omdat er geen werf werd genoemd, in het grond- en huizenregister van 1807, bestaat de indruk dat het werk daar na zijn dood stil heeft gelegen. Evert Willems Kuiper (1794-1880) zou de opvolger worden, maar was nog maar 12 jaar oud, toen zijn vader stierf. We kennen uit De Franse Tijd een register met patenten, waarin de erkende scheepstimmerlieden uit Hoogeveen uit 1810 en 1811 allemaal werden vermeld: Hendrik Kort, Meine Fernhout, Jan Schippers Winkel, Jan Uiterwijk Winkel, Arend Koerts Winkel, Jan Berghuis (1810) en Herm Berghuis (1811). We vinden geen Evert Willems Kuiper. Ook toen was hij nog te jong. Deze mensen hadden allemaal een eigen werf, of werkten bij een broer. We vinden Evert ook niet bij de scheepstimmermansknechten. Daar moet bij worden opgemerkt dat die van 1807-1809 wel werden genoteerd, maar niet die van 1810 en 1811. Waar leefde het gezin van wijlen Willem Everts Kuiper dan van in die dagen? 'Veenderij', staat er in 1807 bij de weduwe genoteerd. Willem had er wat veen bij gehad, zodat ze niet alleen van de werf hoefden te bestaan. Dat was een uitkomst voor de weduwe. In de praktijk zal het werk zijn uitbesteed aan een bekende van hen, een veenbaas. Ze bleef alleen achter, met nog kleine kinderen. Zolang het duurde. Ze trouwde op 8 februari 1808 met Hendericus Beens, jongeman uit Emmen. Toen ze op 21 januari 1808 in ondertrouw gingen, werd er staat en inventaris van haar bezittingen opgemaakt. Deze is van groot belang voor ons beeld van deze scheepstimmerman, omdat het aangeeft wat hij tijdens zijn werkzame leven heeft bezeten. Anders dan Koert Alberts Winkel, die uiteindelijk vooral als ondernemer verderging, was Willem de scheepstimmerman gebleven, die als nevenbedrijf een veenderij had.

Pietertje Jacobs Sempel bewoonde in 1808 *'Een huis met drie stukken groenland'*, ter waarde van ongeveer f 3000,-. De inventaris is uitgebreid weergegeven. Als herinneringen aan de voormalig werf vinden we vermeld: een brandijzer, een rommelzo van gereedschappen en een bak met oud ijzer. Duidelijker kunnen we het niet krijgen. Geen helling, geen balk, geen kettingen, geen zagen, bijtels, schaven. Er was geen werf meer op het terrein. De vraag is zelfs nog of het brandijzer wel bij de werf hoorde. Met brandijzers werden de planken krom getrokken, als ze boven

een vuur werden verhit. Het kan ook gaan om een werktuig om een merk te zetten op een praam of gereedschap. Verder bezaten ze aan land en veen:

- Een stuk groenland met twee bosjes, gelegen op de Zuidwoldiger Slood, waardig circa f 600,-,-
- Een halve wijk ondergrond gelegen in 't Hollandscheveld circa waardig f 800,-,-
- Een huis en hof zo thans door Tijs Tijssen meierwijze wordt bewoond, staande en gelegen in het Haagje, circa waardig f 500,-,-.
- Een klinke besneden veen, 23 bonken groot, gelegen op de noordkant van de Willem Kuiperswijk, f 600,-,-.
- Een dito groot 12 bonken f 300,-,-.
- Een dito groot 14 bonken f 30,-,-.
- 2 dito ieder groot 11 bonken f 100,-,-.
- 1 dito groot 12 bonken f 100,-,-.
- Op de Westerswijk een klinke besneden veen groot 12 bonken f 250,-,-.
- Een klinke groot 10 bonken gelegen op Groot Hendrikswijk f 50,-,-.
- Een perceel veen gelegen in het Westerse Veld.
- Een perceel rauw veen, gelegen op de Kuiperswijk circa waard f 900,-,-.

In het grond- en woningenregister van 1807 vinden we deze gronden en venen terug op de zuidkant van de Groot Hendrikswijk of de 26^e Wijk (is dezelfde), waar het ging om een klinke veen, en het merendeel op de Jonker Arentswijk. Dat is wat hierboven de Willem Kuiperswijk heet. Namen werden nogal eens door elkaar genoemd, waarbij een bewoner of een eigenaar naamgever kon zijn. Op de rekendag van 10 december 1774 werd voor de 40^e penning geregistreerd, dat Evert Kuiper en Roelof ten Hoorn voor f 2500,-,- een wijk veen hadden gekocht van jonker Arend van Echten tot de Arentshorst, en daarvoor f 62,-,- aan belasting hadden betaald. Arend van Echten (1732-1818) was een broer van de laatste Heer Roelof van Echten. Hij werd in 1768 Heer van de Arentshorst, in Overijssel. De venen en ondergronden in Hoogeveen werden in een paar jaar tijd allemaal afgestoten. Evert Willems Kuiper en Roelof ten Hoorn waren partners op die wijk. We kennen hem nu als de Samuëlswijk, genoemd naar de zoon van Roelof ten Hoorn. Evert, Roelof en Samuel lieten hier zelf vervenen, en verkochten klinken veen aan derden. Ze maakten op papier deel uit van de Echtese Compagnie. Dat was alleen rekenkundig, als er schulden moesten worden verrekend, bij voorbeeld voor het onderhoud van een gedeelte van de Hoogeveense Vaart. In de praktijk werkten ze alleen met zijn beiden samen, op de gezamenlijke gronden en venen. Omdat Samuel al op 17 mei 1779 werd begraven, in de kerk van Hoogeveen, ging het vooral om samenwerking met Roelof ten Hoorn.

Samen veen, en samen vervenen. Dat zien we ook op de staat en inventaris terug. Pieter J. Jacobs Sempel registreerde '*enig ploeg gereedschap*', dat is gereedschap voor een ploeg turfgravers, en drie arbeidersbedden met hun toebehoor. Dat zijn bedden voor een halve ploeg turfgravers. De voorman zal geen seizoenarbeider, maar een meier zijn geweest en was daarmee de zevende man. De andere drie

arbeiders waren seizoenarbeiders van Roelof of Samuel ten Hoorn, is de meest logische reconstructie. Deze Samuelswijk lag in bedreigd gebied. In 1792 is een uitspraak geweest, waarbij het Hof van Utrecht verklaarde dat de grens van Overijssel veel noorderlijker lag dan men in Hoogeveen op basis van het verhaal van de Van Echts had aangenomen. Daarbij is een ongeveer 2/5^e van de Samuelswijk aan Overijssel verloren gegaan. In 1807 werd de wijk als volgt omschreven, in het register van gronden en huizen:

26^e Wijk of Jonker Arentswijk, noordkant, vanaf het westen:

Ondergrond: Samuel ten Hoorn en Willem Everts Kuiper.

Besneden veen:

4 klinken: Samuel ten Hoorn.

4 klinken Willem Everts Kuiper.

Rauw veen: Samuel ten Hoorn en Willem Everts Kuiper.

Zuidkant van de Jonker Arentswijk, vanaf het oosten:

Rauw veen: Samuel ten Hoorn en Willem Everts Kuiper.

Besneden veen:

4 klinken: Samuel ten Hoorn.

4 klinken Willem Everts Kuiper.

Ondergrond: Samuel ten Hoorn en Willem Everts Kuiper.

Het Westerse veld en de Westerse Wijk uit de staat en inventaris gaat over het westelijke deel van de Samuelswijk, op de westkant van het Zuideropgaande. Op de zuidkant daarvan was de grond, het rauwe en het besneden veen van Samuel ten Hoorn. Op de noordkant was de grond en het rauwe veen van Willem Everts Kuiper, en een klinke besneden veen van de weduwe van Klein Jan Alberts Hartman. Die weduwe was de zuster van Willem Everts Kuiper. Ze zorgde voor hun zwakbegaafde broer Wessel Kuiper. Grietje woonde in 1797 als weduwe aan de Molendijk. Ze was 45 jaar oud, weduwe van Jan Alberts Hartman, en leefde van een boerderij. De 40-jarige Wessel woonde bij haar in huis. In de kolom van het beroep vinden we in dit bevolkingsregister de aanduiding 'Innocent'. Wessel is op 58-jarige leeftijd overleden, 19 december 1815, eveneens aan de Molendijk, bij zijn zuster. Grietje overleed daar op 7 maart 1825. Het is natuurlijk moeilijk te overzien, maar zou het zo kunnen zijn dat de klinke veen tevens aan de weduwe Hartman was toebedeeld, om voor Wessel een goede verzorging te garanderen? Behalve al het veen was er in januari 1808 ook nog turf op het veld. Daar stond 25 dagwerk grauwe en zwarte turf, voor een bedrag van circa f 400,-,-

Voor zijn veenderij liet Willem een praam varen. Hij had een ongebooid praam, ter waarde van f 700,-,-. Verder vond men bij hem thuis gereedschap voor landbouw, voor boekweitteelt, en enig vee. Hij had twee koeien, een pink en een kalf. Dat hij zelf zijn boekhouding bij kon houden, dat moest natuurlijk wel als scheepstimmerman, blijkt uit een inktpot en een lessenaar, om op te schrijven. Willem las zo nu en dan. De grote bijvel, op een tafeltje, die werd wel bij meer mensen gevonden. Bij Willem in huis stond een boekenkastje met zes boeken. Dat was al heel wat in die dagen. Ook de tabakspot herinnerde aan hem. Pijproken was een algemene bezig-

heid. In alle rust was het de lange pijp, tussendoor bij werkzaamheden een korte pijp, het neuswarmertje, en waar brandgevaar was, was het helemaal geen pijp. Aan kleding lag er van Willem nog in januari 1808: 1 muts, 1 hoed, 6 dassen, 9 hemden, 3 hemdrokken met zilveren knopen, 3 kammisolen, 1 lakens buis, 1 dito rok, 4 dito broeken, 4 paar kousen en 1 paar zilveren gespen. Er waren flink wat leningen uitgezet bij derden. Geld dus dat Willem en Pietertje nog tegoed hadden. Zo had hij zijn verdiensten geïnvesteerd. Het ging om ongeveer f 6314,-,-. Van Wessel Kuiper kreeg Willem nog circa f 920,-,- *'wegens onderscheidene verschotten'*. Er was dus van alles voor Wessel betaald. Zus Grietje had de directe zorg, Willem regelde financiële zaken voor Wessel. Wessel moest ook nog f 2500,-,- van Willem hebben. Het lijkt erop dat broer Willem het erfdeel van Wessel in beheer had en dit stukje bij beetje aan en voor Wessel uitbetaalde. Andere schulden op de boedel:

Aan de knecht een jaar huur, verschenen februari 1808, f 83,-,-

Aan de impost (belasting) voor de turf f 462,-,-

Aan diverse kleine schulden circa f 50,-,-

De schulden wogen niet op tegen de baten van deze huishouding, zeker als we in gedachten houden dat de zwakbegaafde broer Wessel de grootste schuldeiser leek te zijn. Het ging goed, maar het werd minder. In 1812 moest op last van de overheid opnieuw alle grondbezit worden opgegeven. De opgave vinden we als foto hierna. Wat opvalt is dat de erven van Evert Kuiper geen grond en veen meer hadden op de noordkant van de Jonker Arentswijk, alleen op de zuidkant. Blijkbaar had ze een deel van de gronden en venen al verkocht. We spreken van erven, want na 1808 was er heel wat gebeurd. De kinderen Kuiper van januari 1808 waren Hilligje, 17, Seijertje, 15, Evert, 13, en Jacob, 5 jaar oud. Hoofdmomber werd Albert Hartman, de zoon van tante Grietje Everts Kuiper. Medemombers waren Hendericus Kuiper, Jannes Jacobs Sempel en Warner Jacobs Sempel. Hun stiefvader werd Hendericus Beens. Zolang het duurde. Pietertje Jacobs Sempel, weduwe van Wilem Everts Kuiper, werd op 21 juni 1808 in de kerk begraven, anderhalf jaar na haar man en vijf maanden na haar huwelijk. Complicaties bij een zwangerschap? Stiefvader Hendericus Beens hertrouwde op 16 april 1809 met Isabella Slegt, jongedochter van Hoogeveen. In het haardstedenregister voor de periode 1809-1810 stond de woning van de familie Kuiper in het Haagje op naam van de Erven Willem Everts Kuiper.

Teveel genealogie in een verhaal van een werf lijkt een wirwar van zijpaadjes. Hier komen die allemaal bij elkaar als we linken leggen tussen de volgende generatie Evert Willems Kuiper, en een nieuwe werf aan het Haagje. Het kind Evert, 13 jaar oud in 1808, ging in de leer als scheepstimmerman. Toen hij op 27 september 1817 trouwde, was hij scheepstimmerman, 23 jaar oud, klaar voor een eigen bedrijf. Zijn vrouw werd Berendina Jans van Dalen, 19 jaar oud op dat moment, dochter van Jan van Dalen en Albertje Arends Winkel. Berendina van Dalen was een kleindochter van scheepstimmerman Arend Koerts Winkel. Die was tussen 1811 en 1814 gestopt met zijn werf. Everts oom, Jannes Jacobs Sempel, tevens zijn momber, was eigenaar van een andere werf. Die werf zou worden overgenomen door Meine

Aan Geringe voor de wedene J. Hartman
En de Erven van W. P. Kuiper
van de ruyt Kanton van jonker Breute
wike als volgt

een Watfse wike Heijde velt

Groot 17 morgen $3\frac{1}{2}$ Akker 68 st
een Splittinge Groot 6 Akker 80 st

Wijk A. No 65 De Erven van W. P. Kuiper

Aan de oostkanten van de ruyt veldigen sloot
een stuk Groenlant Groot $1\frac{1}{2}$ Ak 83 st
een stuk bosgrond Groot 5 Ak 60 st
drie stukken Groenlant geligen

Wijk A. No 65

een stukken Groot 7 Akker 37 st
dito stukken Groot 7 Akker 23 st
dito stukken Groot 7 Akker 23 st

Hogeeven Den 15 Januarij 1812

J. P. Kuiper Als Hoofthombeer

Perordeer Mijne Schoon Moeder
de wed. J. Hartman

R. Ten Hoorn

Fernhout. Voor Evert Willems Kuiper lagen drie ongebruikte terreinen klaar, geschikt voor het bouwen van een nieuwe werf: de terreinen van de beide werven van zijn vader en dat van de werf van zijn schoonfamilie. Hij koos voor een nieuwe werf op de plaats waar zijn vader ook was begonnen. Als we zien hoeveel woningen in 1832 in het kadaster rond het voormalige werfterrein van Arend Koerts Winkel stonden, is het ook goed voor te stellen waarom hij koos voor het oude terrein van zijn vader. Daar had je letterlijk en figuurlijk nog wat meer ruimte. Dat was er ook rond het tweede terrein van zijn vader. Er zal echter ook hebben meegespeeld dat dit voor hem minder eigen was. Hij was opgegroeid op de hoofdwerf, zogezegd. In het kadaster van 1832 vinden we Evert als eigenaar van een flinke werf. De lengte van de kolk is zodanig, dat hij waarschijnlijk een dwarshelling had. Hoe dan ook, het was een nieuw bedrijf, een nieuwe werf. Deze werf wordt behandeld in een ander hoofdstuk, samen met andere 19^e eeuwse werven.

Evert Willems Kuiper (1794-1880) bereikte de leeftijd der ijzersterken. Hoe anders liep het met Jacob, zijn jongere broer. Jacob koos voor een militaire loopbaan. Hij werd ingezet bij de Belgische opstand. Hij was sergeant bij de 7^e Afdeling Infanterie, Flank Bataillon, in Antwerpen. Op 12 oktober 1832 meldden zich bij eerste luitenant kwartiermeester Pieter van der Sloot drie militairen, waaronder Jan Hendrik Pieters Duinkerck, flanker, oud 25 jaar. Ze dienden allemaal bij de 1^e Compagnie, Jacobs compagnie. Ze meldden dat sergeant Jacob Kuiper op 11 oktober om 09.00 uur was overleden. De Belgische opstand was al neergeslagen. Jacob zal het slachtoffer zijn geworden van uitbrekende ziekten.